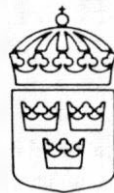

Motion till riksdagen

1987/88:So236

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

om barns livsvillkor

Mot.
1987/88
So236

Disposition

Översiktlig inledning

BARNOLYCKSFALL

Skolmiljön

Registrering av skador

Skyddsombud

BROTT MOT BARN

Misshandel

Sexuella övergrepp

BARN VID SKILSMÄSSA

Gällande rätt

Samförståndslösningar

Interimistiska förordnanden

Särskilt om umgängesrätt

Verkställighet

BORTFÖRANDE AV BARN

TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE AV BARN

BARN OCH DET RÄTTSLIGA FÖRFARANDET

Familjemål

Brottmål

Barnolycksfallsärenden

BARN I VÄRLDEN

FLYKTINGBARN

FORSKNING OM BARN

Socialt utsatta barn

Forskning om skolmiljön

Forskningscentrum

Inledning

Barnen är det bästa vi har. De är hopp och löften för framtiden, samtidigt som de har en omedelbarhet och förankring i nuet, som vuxna ofta saknar.

Barnen måste vara inspirationskällor också i det politiska vardagsarbetet. Om vi ger barnen en bra start i livet ökar möjligheterna till en ljusare framtid.

Föräldrarna har ett stort ansvar för barnen. De skall, förutom mat och kläder, ge dem kärlek, trygghet, tradition, kultur, värderingar osv. Men föräldrarna äger inte barnen, det kan ingen göra. Samtidigt som de fostrar barnen måste de respektera dem som självständiga individer.

Föräldrarna har ansvaret för barnens uppväxt och fostran. Samhället skall på skilda sätt stödja dem i denna deras uppgift. Detta är Folkpartiets utgångspunkt, när vi t. ex. kräver vårdnadsbidrag, höjt barnbidrag och en utbyggd barnomsorg.

Det måste också vara samhällets uppgift att skydda barn från att fara illa. Svenska barn har det i allmänhet bra internationellt sett. Det återstår dock mycket att göra innan barnen kommit i nivå med vuxna t. ex. i fråga om rätts- och integritetskydd. Många barn råkar ut för olycksfall och andra kroppsskador i en miljö byggd av vuxna för vuxna utan hänsyn till barns begränsningar och behov. I en konfliktfylld värld är det många barn som kommer i kläm och försummas vid t. ex. skilsmässor och flyktingskap.

Mitt i välfärden finns barn som har det utomordentligt svårt — barn som lever i social misär och ensamhet, blir vanvårdade, misshandlade eller sexuellt utnyttjade.

Motionen koncentrerar sig i första hand på åtgärder för barn som drabbats på nämnda områden. Andra aspekter på barnens situation behandlas i bl. a. Folkpartiets motioner om kultur, skola och u-landsbistånd.

Barnolycksfall

Vi har i Sverige med framgång lyckats bekämpa svåra sjukdomar hos barn. Utvecklingen har tyvärr inte varit lika gynnsam när det gäller att motverka olycksfall. Barnolycksfallen överstiger i absoluta tal antalet rapporterade arbetslyckor. Det krävs lika många liv genom barnolycksfall som genom olyckor i arbetslivet.

En undersökning har visat på att 200 000 barn under 15 år varje år skadas så svårt att sjukhusbesök eller motsvarande är nödvändigt. Av dem måste ca 15 000 barn läggas in för vård. Olycksfall — inte minst inom trafiken — svarade för nära hälften av den totala dödligheten i landet. För barn över 1 år utgjorde olyckor största enskilda dödsorsaken. Rent mänskligt innebär det sorg och livslångt lidande för många. Krasst ekonomiskt innebär detta stora kostnader för samhället.

I runda tal sker en tredjedel av skadorna i hemmet, en tredjedel i lekmiljön nära hemmet och en tredjedel utanför hemmiljön. Bland 10—15-åringar sker hälften av alla olyckor i skolan. Den främsta olycksorsaken är utformningen av den fysiska miljön. Undersökningar har visat att majoriteten av olycksfallen hade kunnat förebyggas på planeringsstadiet med enkla medel utan större kostnad. Det är oförsvarligt att inta en passiv låt-gå-mentalitet — "inget hjälper när olyckan är framme", "det var nog meningen", "det har ju inte hänt något än".

En sådan inställning är otänkbar när det gäller att skydda vuxna till liv

och lem. Arbetarskyddet föreskriver t. ex. att inte bara arbetsolyckor utan även tillbud skall utredas och åtgärdas. Detta är väl motiverat eftersom man påvisat att varje olycka inom industrin i genomsnitt föregåtts av tre tillbud.

Mot. 1987/88
So236

Skolmiljön

Det är angeläget att reglerna för skyddsarbetet i skolan uppmärksammas. Det är dubbelt så vanligt att elever skadas i skolan som att vuxna skadas i arbetslivet. Den arbetsmiljölag som antogs 1978 omfattar därför även skolelever från årskurs 7. Skolöverstyrelsen fick i uppdrag att utreda hur lagen borde tillämpas. I SÖ:s rapport 1980 "Elevernas medverkan i arbetet med skolans arbetsmiljö" står att läsa:

"Enligt arbetsmiljölagen omfattas elever från och med högstadiet av lagen. Elever på låg- och mellanstadiet är således undantagna. Det är emellertid väsentligt att kontinuitet präglar undervisningen om arbetsmiljöfrågor. Sådana bör behandlas på lågstadiet i den dagliga undervisningen. Barn kan därigenom fostras till ansvar för och omsorg om sig själva och andra. Upp genom årskurserna kan eleverna ges ett ökat ansvar och undervisningen därigenom fördjupas."

SÖ föreslog att regeringen skulle vidta de författningsmässiga åtgärder som fordras för att i enlighet med förslaget ge eleverna formella möjligheter att medverka i skyddsarbetet. Det föreslogs bl. a. att åtgärder skulle vidtas för att få en fungerande utbildning av elevskyddsombud. Ärendet ligger kvar hos Utbildningsdepartementet sedan snart åtta år. Arbetsmiljölagen är en ramlag, som måste kompletteras med tillämpningsföreskrifter, om lagen skall få avsedd effekt. När det gäller att skydda vuxna till liv och hälsa har detta aldrig ifrågasatts. Trots att arbetsmiljölagen gällt för skolelever från årskurs 7 i nio år har lagen inte kompletterats med tillämpningsföreskrifter eller allmänna råd. Detta är ytterst beklagligt.

Registrering av skador

En grundförutsättning för att olyckor och även skador på grund av mobbing mellan barn skall kunna förebyggas är att det finns ett enhetligt system för registrering och rapportering av olyckor. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att ta initiativ till registrering av samtliga skadefall, som kommer i kontakt med hälso- och sjukvården. Det är viktigt att statistiken utformas så att den fångar upp även de för barn speciella riskerna.

Skyddsombud

I vårt land finns en heltäckande barn- och skolhälsovård. Föräldrautbildning inom barnhälsovårdens ram är på god väg att bli utbyggd över hela landet. Föräldraorganisationen Hem och skola fungerar som värdefull resurs inom skolans värld. Många värdefulla initiativ har tagits inom barnhälsovårdens och skolans ram för att förebygga olycksfall. Det finns idag en öppenhet och beredskap för åtgärder mot olycksfall, som gör att man med relativt enkla medel bör kunna bygga upp en effektiv skyddsorganisation.

I många skolor fungerar redan idag elevskyddsombud. Denna organisation bör byggas ut så att den blir heltäckande. För mindre barn bör föräldrar kunna utbildas till och fungera som barnskyddsombud inom t. ex. ett bostadsområde. Att föräldrar är villiga att medverka och ta ansvar framgår bl. a. av det s. k. Falköpingsprojektet, där man inom en tvåårsperiod fick en minskning av skador genom olycksfall med nästan en tredjedel. Andelen småbarnsföräldrar som uttryckte intresse för att förebygga barnolycksfall, ökade från 15 % till 65 % parallellt med att antalet skador bland barn upp till tre års ålder halverades.

Brott mot barn

Misshandel

Misshandel av barn och kvinnor är mer vanligt förekommande än vad man i allmänhet kan tro. Gemensamt för familjevåld i alla former är att de inblandade parterna i många fall försöker dölja problemen. Det finns därför inga exakta siffror. Av troligen hundratusentals misshandelsfall varje år leder omkring 10 000 till polisanmälan. Vid en granskning av journaler rörande 453 kvinnor som vårdats för skador på Huddinge sjukhus befanns 29 % vara misshandlade. Hälften av kvinnorna hade hemmavarande barn. I närtalet fall hade dessa bevittnat misshandeln av modern. I en fjärdedel av fallen hade också barnen misshandlats.

Vid en granskning av drygt 1 200 barnolycksfall i Norrbotten framkom att 20 % av skololyckorna har orsakats av våld från en elev gentemot en annan. Skolöverstyrelsen anger i ett yttrande 1986 "Fysiskt våld mellan elever förekommer ofta, även medvetet våld. Det är därför angeläget att snabbt finna former för ett arbete att höja elevernas säkerhet." En grundförutsättning för att mobbning eller skada på grund av våld mellan barn skall kunna åtgärdas är att orsaken till skadan upptäcks, att det dokumenteras hur skadan uppkommit och att uppföljning sker med förebyggande insatser.

Det är av stor vikt att vårdpersonal är lyhörd för tecken som tyder på att skador uppkommit genom misshandel eller genom våld mellan barn och att de aktivt medverkar till att den onda cirkeln bryts.

Riktlinjer för handläggning när barn misstänks ha blivit misshandlade finns sedan många år. Vikten av en noggrann beskrivning av skadans utseende och ålder betonas. Fotografering av skadan och skelettröntgen för att dokumentera ev. frakturer av skiftande ålder rekommenderas. Det behövs dock förnyad information och utbildning angående barnmisshandel, eftersom riktlinjerna hunnit falla i glömska på många håll.

Misshandlade kvinnor och barn berättar sällan spontant om sin situation. Personal måste våga fråga hur skadan uppkommit även när misshandel är möjlig orsak. En förutsättning för att våga fråga är att man är beredd att ta emot ett förtroende och har kunskap om hur situationen skall hantearas. Personalen måste vara väl insatt i de resurser som finns och kunna informera om möjligheter till inläggning, om kontakt med kvinno- och socialjour och olika typer av samtalsbehandling.

Skador måste dokumenteras noggrant så att ett utförligt underlag finns

tillgängligt för ett ev. rättsintyg. Ofta förnekas misshandel vid första vårdtillfället. En detaljerad beskrivning av skadorna är trots detta värdefullt som underlag i ev. senare rättsintyg vid upprepade misshandel.

Riksdagen har beslutat att registrering skall genomföras av samtliga skadefall som kommer i kontakt med hälso- och sjukvården. Avsikten är att förbättra underlaget för förebyggande insatser i samhället. När vårdpersonal systematiskt börjar registrera alla skadors omfattning och orsak kommer sannolikt flera fall av skador än hittills orsakade av våldshandling att upptäckas. En handlingsberedskap måste därför byggas upp. Detta understryker behovet av utbildning och fortbildning av vårdpersonal angående diagnostik och handläggning av skador, som uppkommit på grund av våldshandling.

Sexuella övergrepp

Brottslighetens utveckling i vårt land är oroväckande och särskilt då brottsliga övergrepp mot enskilda människor. Allvarligast är kanske sexuella övergrepp mot barn som förövas av barnet närstående personer.

I dessa fall är problemen regelmässigt både många och svåra. De berör på ett djupgående sätt barnet som brottsoffer och den närstående gärningsmannen men också familjen i övrigt, som är en av vårt samhälles grundstenar.

Av grundläggande betydelse är den svåra utredningen av vad som hänt mellan gärningsmannen och brottsoffret, oftast fader och dotter. Det är nödvändigt att samordna rättsväsende, socialförvaltning och aktuella vårdinsatser. Dessutom måste utredningen handhas av särskilt intresserad och utbildad personal, inte minst på polis- och åklagarsidan. Vid denna utredning måste man också i största möjliga utsträckning utnyttja videotekniken för att om möjligt bespara barnet själva rättegången.

Följande grundprinciper bör gälla för dessa ärendens handläggning:

- Barnet skall ges skydd mot ytterligare övergrepp, även mot påtryckning och repressalier.
- Barnet skall få vård och behandling för såväl fysiska som psykiska skador.
- Barnets familj skall erbjudas stöd och erforderlig behandling för skador.
- Myndigheterna skall medverka till att utredningen blir så snabb och skonsam som möjligt för alla i familjen.
- Åtgärder skall samordnas så att myndigheterna inte hindrar eller försvårar varandras utredningar.

En samverkansmodell med fasta rutiner skulle bäst kunna garantera en tillfredsställande gemensam bas för såväl sociala som rättsliga åtgärder.

Försök med organisations- och utredningsmodeller förekommer på olika håll. Det synes angeläget att snarast fastställa en grundläggande principmodell för tillämpning i hela landet vid sexuella övergrepp mot barn och med särskilda regler för incestfallen.

Familjesplittring i form av skilsmässa eller separation har blivit allt vanligare i dagens samhälle. Sådan splittring medför naturligtvis många och stora problem för alla berörda parter. Därvid är barnen hårt drabbade och även de mest försvarslösa.

Den familjerättsliga lagstiftningen och särskilt reglerna om vårdnad och umgängesrätt vid skilsmässa har avgörande betydelse. Detta regelsystem har utsatts för kritik från många håll och därvid har även framförts krav på en totalreform.

Här skall dock endast några viktiga men besvärliga rättsliga problem tas upp till behandling. Det bör för undvikande av missförstånd betonas att juridiken inte utgör någon patentmedicin som botar alla vid skilsmässa uppkommande problem.

Gällande rätt

Barn står i princip under vårdnad av båda föräldrarna. Denna gemensamma vårdnad fortsätter även efter skilsmässa men kan upplösas genom dom på begäran av föräldrarna eller någon av dem. Avgörande vid vårdnadsvalet blir barnens bästa. Den förälder som inte blir vårdnadshavare kan få umgänge med barnet efter vad som är bäst för barnet.

Samförståndslösningar

Utgångspunkten måste vara att söka undvika processer om vårdnads- och umgängesfrågor. Relationerna mellan föräldrarna främjas bäst om dessa frågor inte blir föremål för en utdragen och upprivande rättegång. Samförståndslösningar är också bäst för barnet. Olika modeller finns för att uppnå sådana lösningar. I England beviljas inte skilsmässa förrän föräldrarna enats i frågan om vårdnad och umgänge.

I vårt land har främst använts s. k. samarbetssamtal som syftar till att ge föräldrarna hjälp att gemensamt och i samförstånd själva ta ansvar för beslut i vårdnads- och umgängesfrågorna. Sådana samtal förekommer i en del kommuner och riksdagen har nyligen förklarat att en utvärdering bör göras av denna verksamhet. I avvaktan på dess resultat bör för närvarande inga nya initiativ tagas. Däremot måste behovet av samförståndslösningar kraftigt understrykas.

Interimistiska förordnanden

I direkt anslutning till skilsmässan kan domstolen provisoriskt besluta om vårdnad och umgänge i avvaktan på slutlig dom i målet. I dessa fall skall domstolen förordna "efter vad rätten finner skäligt". Resultatet blir ofta att en förälder får vårdnaden och den andre föräldern får umgängesrätt med barnet.

Problemet med dessa interimistiska förordnanden är att de beslutas på

inget eller ringa utredningsunderlag. Samtidigt blir dessa förordnanden ofta styrande på den slutliga domen.

Dessa förordnanden borde i framtiden få annorlunda innehåll. Utgångspunkten skall vara gemensam rättslig vårdnad även sedan föräldrarna flyttat isär, såvida detta inte — efter viss social snabbutredning — finnes oförenligt med barnets bästa. Härigenom behåller båda föräldrarna — även sedan de flyttat isär — såväl rätten som skyldigheten att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter men då naturligtvis med rimlig hänsyn till barnets synpunkter.

Däremot får tillfälligt förordnande meddelas angående den faktiska vården, dvs. barnets bostad och den dagliga omsorgen, om föräldrarna inte kan komma överens.

Denna beslutsmodell med sin mindre styrande effekt på den slutliga domen borde förhoppningsvis minska dramatiken i rättsprocessen, påskynda handläggningen och bädda för bästa möjliga slutresultat.

Särskilt om umgängesrätt

Lagens utgångspunkt är att barn har behov av umgänge med båda sina föräldrar även sedan dessa separerat. Samtidigt framgår att lagen ger den förälder som inte får vårdnaden en stark umgängesrätt genom att vårdnadshavaren ålägges en sträng skyldighet att tillgodose umgänget "så långt som möjligt" enligt lagens ordalydelse. Först vid rättegång skall uttryckligen direkt hänsyn tas till barnets bästa.

Problemen med umgängesrätt är många men här skall pekas på främst två viktiga rättsliga problem. Dels att huvudregeln grundlägger en alltför kategorisk umgängesrätt. Dels att hänsynen till barnets bästa inte lyfts fram tillräckligt tydligt.

Rättstillämpningen har blivit alltför schematisk vid fastställandet av umgängesrätten och den individuella anpassningen är ofta otillräcklig i det enskilda fallet. Rättspraxis blir ibland för mekanisk vid beslut om umgängesrätt som exempelvis när en fader efter att ha dömts för sexuella övergrepp mot sin fyraåriga dotter likväl tilldöms umgängesrätt.

Förbättringar skulle uppnås om lagtexten i Föräldrabalken 6 kap. 15 § förtydligades. I första stycket kunde formuleringen om att barnets behov av umgänge "så långt som möjligt tillgodoses" ersättas med att den skall "tillgodoses efter vad som är bäst för barnet". I ett nytt fjärde stycke skulle barnets bästa kunna beskrivas tydligare genom att vissa faktorer uttryckligen lyfts fram i lagtext. Det gäller då främst barnets ålder och mognadsgrad, känslomässig anknytning mellan barn och umgängesförälder, barnets egen inställning samt föräldrarnas inbördes förhållande.

Härigenom skulle förhoppningsvis kunna uppnås en mer individualiserad rättstillämpning.

Verkställighet

För den händelse att föräldrarna inte följer rättens dom om vårdnad eller umgängesrätt kan det bli aktuellt med tvångsvis verkställighet. Sådana be-

slut, som meddelas av länsrätt, utgör mycket känsliga mål eftersom tvånget direkt eller indirekt riktas mot barn. Rättens möjligheter att vägra verkställighet är mycket begränsade och verkställighet kan ske med uttryckligt lagstöd även om det finns risk för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

Med hänsyn härtill borde rättens möjligheter att vägra verkställighet utökas. Vägran borde kunna beslutas i samtliga fall då verkställighet inte är förenligt med barnets bästa. Hänvisning till allmän domstol för omprövning av vårdnad eller umgängesrätt borde kunna ske oftare och då genom bindande återförvisning till länsrätten.

Bortförande av barn

Ett tilltagande problem på det internationella rättsliga området är det ökande antalet fall av olovligt bortförande av barn. Det gäller främst då en förälder utan lov för med sig sitt barn till ett annat land för att undanhålla den andra föräldern vårdnaden om barnet. Hit hör emellertid också fall då en förälder håller kvar barnet i ett annat land efter umgängestidens utgång eller efter det domstol har anförtrott vårdnaden åt den andra föräldern.

Den ökade rörligheten över gränserna medför ett allt större behov av en internationell reglering på området. Det är särskilt viktigt att få till stånd ett samarbete mellan länder. Det är emellertid så att anslutning till konventioner av Europarådet och Haag-konferensen i dessa frågor inte föreligger från de stater med vilka de största problemen föreligger. Därför är det angeläget att Sverige verkar för bilaterala avtal med dessa länder.

Det är också angeläget att internationella organ verksamma i det land dit barnet bortförts, t. ex. Rädda barnen och Röda korset, automatiskt kopplas in för att i gylligaste mån ge hjälp och stöd samt kontrollera t. ex. barnets hälsotillstånd.

Dessa organ bör upprätta kontakt också med den i Sverige kvarvarande föräldern. Denna kontakt är mycket viktig för barnet för att övergivenhets-trauma skall undvikas och återflyttningen till Sverige underlättas.

Tvångsomhändertagande av barn

Det finns situationer då samhället måste ingripa mot föräldrarnas vilja för att skydda barn som vanvårdas, misshandlas eller utnyttjas på ett otillbörligt sätt. När barns behov kommer i konflikt med de vuxnas har barnens behov företräde. Det är en grundprincip i svensk lagstiftning, som vi skall vara stolta över och värna om.

Socialtjänsten är med all rätt skyldig att ingripa, om ett omhändertagande är enda möjligheten för att ett barn skall få nödvändig hjälp och vård. Men det är viktigt att det omhändertagna barnet får upprätthålla och utveckla sin kontakt med föräldrarna i positiv riktning.

Socialtjänsten måste garanteras tillräckliga resurser, fortbildning och kontinuerlig utveckling av arbetsmetoderna inför insatser före och efter omhändertaganden. Insatserna skall syfta till återförening med föräldrarna så snabbt som möjligt i samtliga fall, där detta framstår möjligt. Vidare

måste socialnämnden ha kvar nuvarande möjlighet att förhindra skadliga flyttningar.

Mot. 1987/88
So236

Det är särskilt angeläget att socialvården utökar sitt ansvarstagande för ungdomar som hamnat i missbruk, prostitution eller kriminalitet. Tonårsinstitutionerna måste få resurser och vårdprogram, som möjliggör en effektiv återuppfostran och gränssättning.

Barn och det rättsliga förfarandet

Familjemål

Ilse Wetter menar i sin doktorsavhandling "Barnet och rätten" att rättsmyndigheter inte ser på barn utifrån barnens perspektiv. Hon har granskat 679 mål om vårdnad, omhändertagande och verkställighet. Genomgående är det vuxna, som talar över huvudet på barnen. Vuxenpsykiatriska utlåtanden väger tyngre än barnpsykiatriska och barnen saknar egen talerätt. Hennes avhandling mynnar ut i att det behövs större inflytande för psykologer och andra barnexperter.

I utredningen "Barns behov — föräldrars rätt" betonas att mer kunskap behövs om barns behov och utveckling, inte bara bland förtroendevalda utan i lika hög grad bland domare och nämndemän. Enligt svenska lagar skall domaren i tvistiga vårdnads- och umgängesmål i första hand utgå från barnets bästa. Det är en mycket svår uppgift. Utan barnpsykologiska kunskaper kan den bli näst intill omöjlig. Man kan inte begära att en domare, utöver sina långvariga kvalificerade lagstudier också skall hinna tillägna sig omfattande kunskap om barns utveckling och behov i olika åldrar. Vid behov bör rätten därför kunna utökas med en ledamot med ingående kunskaper om barns utveckling och behov.

Rättegångsutredningen föreslår att allmänna domstolar skall få möjlighet att i alla slags mål låta en expertledamot ingå i domstolen. En sådan möjlighet kan bli till stort gagn för barn i mål där det fordras ingående kunskaper om barns utvecklingsgång och behov, t. ex. i vårdnads-, placerings- och omhändertagandemål.

Brottmål

I brottmål om sexuella övergrepp mot barn uppkommer inte sällan särskilda procesuella problem. Inriktningen måste vara att kräva största möjliga hänsyn till barnet utan att göra avkall på kravet på rättssäkerhet för den misstänkte.

Det första problemet gäller barnets närvaro och förhöret med barnet inför domstolen. I görligaste mån bör man undvika att det för brottet utsatta barnet personligen måste närvara eftersom risken är stor att barnet tar allvarlig skada. Föreligger sådan utredning som tidigare föreslagits så räcker det ofta att spela upp den gjorda videoinspelningen. Om barnets närvaro inte kan undvaras måste möjligheter finnas att vid behov helt säkert och fullständigt undvika personlig konfrontation mellan barnet och gärningsmannen. En lösning är då att placera barnet i ett särskilt rum med videokommunikation till rättsalen. Förhöret med barnet i domstolen måste upp-

tagas på videoband av flera skäl men särskilt för att undvika nya uppslitande förhör inför hovrätten vid ett överklagande.

Ett annat problem är bedömningen av trovärdigheten i barns berättelser. Här finns behov av ett ökat anlitande av sakkunniga inför domstol. Sådana sakkunniga måste vara legitimerade barnpsykologer med juridisk kunskap och stor erfarenhet av tilltrobedömningar. Härigenom skulle garanteras såkrast möjliga bedömning av barnets trovärdighet.

Det yttersta målet är att uppnå såväl en mjukare behandling av barn som en ökad rättssäkerhet i brottmål om sexuella övergrepp mot barn.

Barnolycksfallsärenden

En undersökning gjord av barnmiljörådet angående den rättsliga behandlingen av olycksfall, visade att det bland 20 891 mål som granskades inte fanns ett enda som behandlade barnolycksfall. Det finns bestämmelser om skyddsanordningar i t. ex. Planverkets normer, Allmänna ordningsstadgan och Byggnadsstadgan. Av undersökningen framgår att bestämmelserna åsidosatts utan att rättslig prövning blivit följden. Polis och åklagare har varit osäkra om hur svåra barnolycksfall skall behandlas ur rättslig synpunkt. Man har inte ansett sig ha stöd i lagen för en förundersökning som kan leda till åtal och rättegång. Därför har sällan vållande- och ansvarsfrågan kommit upp till prövning i domstol.

Det är angeläget att barnen får förbättrat rättsligt skydd och att föräldrarna till drabbade barn får stöd och hjälp att driva olycksärenden vidare till rättslig instans.

Barn i världen

Lagstiftningen rörande barn och deras förhållanden till sina föräldrar och samhället är liksom all annan lagstiftning en produkt av den kultur där den tillkommit. Den speglar den syn samhället har på barns ställning. Redan i vår närmaste omvärld, Norden, skiljer sig familjelagstiftningen och annan lagstiftning som rör väsentliga områden i barnens uppväxt på viktiga punkter. Det gäller t. ex. den svenska synen på aga.

Ett viktigt steg för att förbättra barns rätt i samhället är därför att initiera en genomlysning av lagstiftningen om barns rätt i Norden i syfte att verka för en harmonisering. Det är viktigt inte minst därför att familjernas rörlighet över gränserna är stor.

Under 1900-talet har man på internationell nivå i olika sammanhang arbetat för att försäkra barnen om stöd och skydd.

1924 färdigställde en icke-statlig organisation, The International Union for Child Welfare, "Declaration of the Rights of the Child". Detta dokument antogs av Nationernas Förbund, NF, den 26 september 1924. Deklarationen antogs av FN:s generalförsamling 1959. Dock fanns tillägg om nya rättigheter. Dessa gällde rätt till ett namn, rätt till nationalitet och rätt till social säkerhet.

20 år senare, 1979, proklamerades International Year of the Child. Arbetet pågår nu i FN för att kunna upprätta en konvention om barnens rätt.

Konventionen kommer att bygga på den deklaration som antogs 1959 men är mycket mer heltäckande och tar bl. a. upp problem med barn i fängelse.

Europarådet har kontinuerligt arbetat för att kunna förelägga sina medlemsländer en text vars efterlevnad skall garantera barns rättigheter och omsorg. Europadomstolen har också provat ett antal anmälningar där skälen har varit brott mot de mänskliga rättigheterna.

Exempel på frågor som behandlas är handel med barn för illegal adoption, för prostitution, för pornografiskt utnyttjande, för barnarbete och arbete under slavliknande former.

Det är viktigt att man uppmärksammar barnets rätt vad gäller legal status, inom familjen, utbildning och arbete, moralisk fostran, hälsa osv.

En del av detta är täckt genom existerande konventioner men mycket arbete återstår. Vidare står fortfarande ett antal länder utanför genom att de ej undertecknat gällande konventioner.

Genom aktiv medverkan i arbetet i internationella organisationer och fora kan svenska representanter stödja det arbete som nu pågår.

Sveriges uppgift måste vara att dels uppmana de länder som ej ratificerat gällande konventioner att göra detta, dels med uppmärksamhet följa och påtala om överenskommelsen inte följs.

I vår motion om ökat bistånd till u-länderna har vi också berört barnens situation. Sverige kan göra stora insatser för att hjälpa till med barna- och mödravård. Bättre familjeplanering ger de barn som föds drägligare levnadsvillkor. Ett värdefullt inslag i svensk biståndspolitik måste vara att genom utbildning och information bistå och göra det möjligt för föräldrar i tredje världen att själva planera och ta hand om det antal barn de önskar.

Flyktingbarn

De barn som flyr till Sverige bär ofta på svåra upplevelser. De far tyvärr ofta illa även sedan de anlänt till vårt land. Fortfarande har de inte rätt till en egen utredning som grund för familjens asylsökans. Fortfarande nämns de ofta enbart till namn och antal i föräldrarnas asylutredning. Fortfarande ignoreras att barn själva kan ha tillräckliga egna skäl för att söka och få asyl. Myndigheterna kan omöjligen veta vad barnen har upplevt i hemlandet eller i ett tredje land förrän man frågat dem. Därför måste barnens situation bli föremål för en särskild utredning i samband med asylutredningen.

Ofta har flyktingbarnen traumatiska upplevelser och svåra minnen att bära på. De kanske har upplevt krigets fasor på nära håll i Libanon, de kan ha varit med om att polisen kommit om natten och fört med sig en familjemedlem, de kan ha sett föräldrarna misshandlas och förödmjukas. Väl i Sverige tvingas de ofta bli "föräldrar" till sina egna föräldrar, fungera som kontaktpersoner och tolkar mellan föräldrarna och det svenska samhället, uppleva hur föräldrarna inte längre orkar med föräldraskapet i en pressande och utdragen väntan på besked. Flyktingbarn behöver ofta hjälp med att bearbeta sina upplevelser, hjälp med att finna balansen på nytt, hjälp att kunna vara barn på riktigt. Därför är det viktigt att det finns god tillgång redan under väntetiden på psykiatrisk expertis såsom t. ex. det specialteam

som PBU hoppas kunna komma igång med i Stockholm. Varje landsting bör därför ta ansvar för att flyktningbarnens behov av psykiatrisk vård tillfredsställs.

På vissa håll i flyktningmottagandet sker ett närmast slentrianmässigt förvarstagande av flyktningfamiljer som polisen bedömer kan komma att få avslag på sin asylansökan. Siffrorna har trots det generella förbud som råder mot att ta barn i förvar ökat de senaste åren. Att bli inlåst och bevakad som en brottsling är något som barn med svenskt medborgarskap aldrig utsätts för, även om de begått aldrig så allvarliga brott. Men flyktningbarn, vars enda "brott" är att de tvingats fly med sina föräldrar från förtryck och förföljelser i hemlandet blir utsatta för en inhuman behandling när de kommer till Sverige. I samband med inläsnningen av mamman och barnen splittas familjen då pappan först till ett regelrätt häkte på annat håll. Ibland vet familjen inte ens vad som skett med pappan. Det borde vara otänkbart att behandla minderåriga barn på detta förnedrande och hotfulla sätt. Förvarstagande av barn måste upphöra helt och hållet.

Det förekommer även att ensamma barn kommer till Sverige utan sina föräldrar för att söka asyl. Särskilda problem uppstår då för de minderåriga barn som fortfarande har stort behov av ett hem och ansvarstagande och kärleksfulla föräldrar. De har placerats i särskilda grupphem bl. a. Fosterhem borde också vara en tänkbar möjlighet för dessa barn. Särskild uppmärksamhet måste riktas mot dessa i praktiken föräldralösa barn.

Forskning om barn

Varje liten förändring i samhället påverkar våra barn. De fungerar i allmänhet som små varningslampor som börjar blinka först då utvecklingen fått en lycklig inriktning. Inte bara för barnen utan också för oss vuxna är det därför angeläget att en kontinuerlig forskning sker kring barns reaktion på förändringar i samhället. Hur påverkas t. ex. barnen vid en instabil arbetsmarknad? Hur påverkas de när psykiskt sjuka föräldrar överförs från institution till hemsjukvård? Vilken effekt blir det på barnets kulturella identitet när dess omvärld snabbt växlar? Hur skall flyktningbarnens speciella behov tillgodoses? Vilken effekt har det ökade alkoholbruket bland yngre kvinnor fått på barnens situation?

Socialt utsatta barn

Mycket tyder på att de mest utsatta barnen fått det sämre under 1980-talet. Det finns många tänkbara orsaker till denna utveckling. Antalet yngre missbrukare har ökat och bland dem utgör kvinnor med minderåriga barn en betydande andel. Ny sekretesslag och socialtjänstlag kan ha bidragit till att stödåtgärder till de mest utsatta barnen uteblir eller försenas.

Debatten om tvångsomhändertagande av barn, som startade 1982, gav ett intryck av att barn omhändertas utan skäl och i hänsynslösa former. En verksamhet som är väl förankrad i kunskap och erfarenhet blir okänslig för den typen av kastvindar i opinionen. Därför är det väl motiverat att prioritera forskning kring de socialt mest utsatta barnens levnadsförhållanden

och behov. Bl. a. är det angeläget att kartlägga vilka skadeverkningar som drabbar barn i missbruksmiljö.

Mot. 1987/88
So236

Forskning om skolmiljön

Arbetsmiljölagen omfattar sedan 1978 också skolelever från årskurs 7. Arbetsarkivstyrelsen, som är tillsynsmyndighet när det gäller arbetsmiljölagen, har tillgång till ett forskningsinstitut som sysselsätter 340 personer, varav ett fyrtiotal professorer och laboratorer. Hittills har inget forskningsprojekt varit direkt inriktat på barn och ungdomars speciella utsatthet och behov.

Mycket tyder på att yngre individer är känsligare för miljögifter än äldre, något som redan finns väl belagt när det gäller tobak och alkohol. Bullernivån överskrider ofta tillåtet gränsvärde för vuxna i rastutrymmen och skolmatsalar. Ingen vet vilka gränsvärden som är motiverade när det gäller barn. Det är dubbelt så vanligt att barn skadas i skolan som att vuxna skadas i arbetslivet. Skador förefaller uppkomma på ett annat sätt hos barn än vuxna. Mindre studier tyder t. ex. på att en stor del av barnens skador uppkommer genom våldshandlingar mellan skolelever. Tyvärr vet vi idag alltför lite om hur skadorna verkligen uppkommer och hur de kan förebyggas. Forskning angående barn och deras fysiska miljö är starkt eftersatt. Det vore rimligt att det vid institutet för arbetsmiljöforskning tillkommer forskning med speciell inriktning på hur barn och ungdomar påverkas av olika miljöfaktorer.

Forskningscentrum

Behovet är stort av ett centrum som samlar kunskap om barn, som initierar och samordnar forskningsprojekt och som sprider kunskap om forskningsrön till dem de berör. Det behöver utredas hur ett sådant centrum skall vara organiserat och vilka resurser som är rimliga för att det skall kunna fungera på ett acceptabelt sätt. Verksamheten skulle t. ex. kunna byggas upp till en väl fungerande enhet i anslutning till temaforskningen i Linköping. Tänkbart är att man inom Allmänna Barnhusets ram skulle kunna skapa ett forskningsinstitut för barn på frivillig ideell bas enligt norsk modell. Ett fristående forskningsinstitut för barn är ett annat tänkbart alternativ. Man kan också tänka sig ett organ som samordnar redan existerande forskningsresurser.

Hemställen

Med hänvisning till ovanstående hemställs

[att riksdagen hos regeringen begär att åtgärder vidtas i syfte att begränsa arbetsmiljörisker för landets skolelever,']

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skyddsombud för bekämpande av barnolycksfall,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i

motionen anförts om åtgärder för att tillgodose behovet av utbildning av vårdpersonal angående skador uppkomna på grund av miss-handel av barn och kvinnor,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att tillgodose behovet av utbildning av personal som handlägger ärenden om sexuella övergrepp mot barn,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en utvärderingsmodell för sexuella övergrepp mot barn,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i Föräldrabalken angående vårdnad och umgänge som anförts i motionen,²⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bortförande av barn,²⁾

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tvångsomhändertagande av barn,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om barnpsykolog eller motsvarande barnexpert vid handläggning av vårdnads- och umgänges mål,²⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förhör med barn i brottsmålsrättegång,³⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om anlitande av rättspsykolog som sakkunnig,³⁾

[att riksdagen hos regeringen begär att åtgärder vidtas i syfte att förbättra rättsskyddet vid barnolycksfall,³⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om svenska myndigheters behandling av flyktigbarn,⁴⁾

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att forsknings- och utvecklingsarbete som avser att ge fördjupad kunskap om barns och ungdomars livsvillkor bör prioriteras,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kartläggning av skadeverkningar för barn som växer upp i missbruksmiljö,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning om barns och ungdomars arbetsmiljö vid institutet för arbetsmiljöforskning,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i

motionen anförts om samordning av forskning om barns och ungdomars livsvillkor.

Mot. 1987/88
So236

Stockholm den 25 januari 1988

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Anne Wibble (fp)

Bengt Harding Olson (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

¹ 1987/88: Ub268

² 1987/88: L412

³ 1987/88: Ju713

⁴ 1987/88: Sf515

